

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

БАРІДА НАДІЯ ПЕТРІВНА

УДК 336.77:332.2(043.3)

**ЗАСТАВА В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ
КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКУ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі банківської справи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

- Науковий керівник: доктор економічних наук, професор заслужений діяч науки і техніки України **Мороз Анатолій Миколайович**,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», завідувач кафедри банківської справи
- Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор **Міщенко Володимир Іванович**
Центр наукових досліджень Національного банку України, м. Київ, директор
- кандидат економічних наук, доцент **Лисенок Олексій Володимирович**
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», доцент кафедри менеджменту банківської діяльності

Захист дисертації відбудеться 28 березня 2011 року о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.04. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-г, ауд. 601.

Автореферат розіслано 28 лютого 2011 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук,
професор

А.М. Поддєрьогін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення в Україні соціально-орієнтованої ринкової економіки неможливе без розвитку банківського кредитування, що ґрунтується на довірі та відповідальності, збалансованості економічних інтересів між кредитором та позичальником. Повернення наданої у тимчасове користування вартості є однією із фундаментальних передумов функціонування кредиту як об'єктивної економічної категорії. Основним фінансовим джерелом погашення кредиту та оплати відсотків за ним є дохід позичальника. Однак зовнішній вплив світової фінансово-економічної кризи, що визначає низьку платоспроможність більшості позичальників, а також внутрішні фактори розвитку нашої країни, пов'язані із несформованими ринковими інститутами та механізмами демократичного суспільства, недосконалим законодавством із захисту прав кредиторів, мають своїм наслідком функціонування вітчизняних банків в умовах підвищеного рівня кредитного ризику. Як результат, станом на початок 2011 року проблемна заборгованість за кредитами банків, згідно із даними НБУ, становить 11,8% від усіх кредитних вкладень, а загальний обсяг безнадійних до повернення кредитів складає 84,9 млрд. грн. Дані обставини визначають особливу важливість і актуальність дослідження проблем підвищення ефективності управління кредитним ризиком задля мінімізації проблемної заборгованості у структурі кредитного портфеля банківських установ, активізації кредитного процесу, а відтак і стимулювання економічного зростання.

Одним із напрямів вирішення даної проблеми є активне використання банками при організації кредитного процесу такого важливого фінансово-економічного інструменту ринкового господарства, як застава, котра, забезпечуючи захист інтересів кредитора, одночасно сприяє активізації економічної діяльності, визначаючи широкі можливості залучення господарюючими суб'єктами банківських кредитів при мінімальному рівні ризику. Як показує практика, майже 90% кредитів банків видається під забезпечення, із яких 87-90% - із заставою. Однак той факт, що на 1.01.2011р. у загальній структурі кредитних вкладень банків тільки 29% займає стандартна заборгованість, при якій обслуговування боргу позичальником відповідає умовам кредитної угоди, вказує на доцільність вивчення причин, чому не спрацював механізм застави і банки не змогли відшкодувати належним чином проблемні кредити за рахунок резервного фінансового джерела – виручки від реалізації заставного майна. Саме тому глибоке теоретичне вивчення і обґрунтування практичних аспектів оптимізації використання застави як інструмента управління кредитним ризиком банку та основи для відшкодування збитків від банківських кредитних операцій є на сьогодні надзвичайно актуальним напрямом дослідження.

Багатоаспектні проблеми системи менеджменту кредитного ризику банку досить активно досліджуються як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями та практиками. Представниками вітчизняної економічної думки, роботи яких створили міцний фундамент для подальших наукових досліджень у кредитній сфері, є: М.Алексєнко, О.Барановський, О.Дзюблюк, О.Васюренко, З.Васильченко, А.Вожжов, А.Мороз, В.Міщенко, М.Пуховкіна, М.Савлук, Р.Тиркало, І.Івасів, Н.Шульга та ін. Управління кредитним ризиком банку є предметом дослідження В. Вітлінського, В.Волошина, Г. Карчевої, О. Лисенка, Л. Примостки, О.Пернарівського, Я.Наконечного, Р.Шевченко та ін. Питання ролі застави у кредитному процесі досліджували Д.Гриджук, О.Олійник та ін. Юридичні аспекти застави є предметом вивчення С.Андросова, Т.Дяченко, Д.Мальцева та ін. Над даними проблемами працюють і такі іноземні вчені як: І.Балабанов, Н.Валєнцова, Дж.Долан, Б.Едвард, С.Кабушкін, Г.Коробова, О.Лаврушин, О.Лобанов, Г.Марковіц, Ю.Масленченков, Е.Морсман, П.Роуз, Дж.Сінкі, Дж.Хорн, П.Уокер, та ін.

В останні роки, у зв'язку з активізацією ринку оціночних послуг, швидко зросло та продовжує зростати число робіт вітчизняних вчених з питань оцінки майна, зокрема, В.Архіпова, В.Галасюка, І.Гохберга, Н.Жилєнко, В.Ларцева, Н.Лебідь, С.Максимова, Я. Маркуса, А.Огаджанян, С.Скринько, О.Євтуха, а також іноземних науковців – А.Грязнової,

А.Григор'єва, Нік.Ордуей, І.Островкіна, В.Терехової, Е.Уткіна, М.Федотової, Дж.Фридмана, В.Єсіпова та інших. Крім того, в Росії мають місце окремі фрагментарні дослідження ролі застави, оцінки вартості застави, ідентифікації та оцінки ризику застави в процесі управління кредитним ризиком банку. Зазначені питання вивчають такі російські дослідники як: В.Рослов, О.Щербакова, М.Федотова, А. Мишанов.

Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зауважити що у вітчизняній економічній літературі відсутні комплексні дослідження ролі застави в системі менеджменту кредитного ризику банку, місця оцінки вартості застави в управлінні кредитним ризиком, а також ризиків застави та способів зниження їх рівня. Актуальним завданням є також удосконалення методології оцінки ринкової вартості застави, визначення заставної вартості майна в процесі управління кредитним ризиком, організація процесу оцінки вартості заставного майна оцінювачами, координація їх співпраці з банківськими установами. Ґрунтовного дослідження потребує також розкриття сутності застави як економічного поняття, її функцій у кредитних відносинах та у системі менеджменту кредитного ризику банку.

Отже, обрана тема актуальна, як у контексті вирішення емпіричних проблем у сфері банківського кредитування, так і з огляду на об'єкт дослідження. Все викладене є достатньою підставою, що визначає необхідність та своєчасність наукового дослідження застави як економічного поняття та інструмента управління кредитним ризиком банку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри банківської справи Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темами «Грошово-кредитний механізм економічного зростання» (державний реєстраційний номер 0101U002946) та «Удосконалення механізмів регулювання та управління банківською діяльністю в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0107U001335). Внесок автора у виконання зазначених науково-дослідних тем полягає в уточненні економічного змісту та функцій застави у кредитних відносинах, а також обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо підвищення ролі застави в управлінні кредитним ризиком банку

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявлення причин низької ефективності механізму банківської застави в умовах фінансово-економічної кризи, розкриття економічної природи застави та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ролі застави у системі менеджменту кредитного ризику банку. Необхідність досягнення поставленої мети зумовила потребу вирішення таких завдань:

- уточнити сутність та складові елементи «системи менеджменту кредитного ризику банку»;
- з'ясувати роль застави у системі менеджменту кредитного ризику банку;
- розкрити економічну сутність поняття «застава» та її функції в кредитних відносинах на макро- та мікроекономічному рівнях;
- провести класифікацію предметів застави;
- визначити роль оцінки вартості застави в управлінні кредитним ризиком банку;
- проаналізувати дієвість механізму банківської застави в умовах сучасної фінансово-економічної кризи;
- дослідити економічні засади та методологію оцінки ринкової вартості майна;
- з'ясувати особливості та інструментарій оцінки вартості застави банківського кредиту;
- розглянути напрямки співпраці банків та оціночних компаній в механізмі управління кредитним ризиком;
- уточнити сутність поняття «ризик застави» та визначити його структуру;
- дослідити елементи механізму управління ризиком застави: способи виявлення та ідентифікації ризику, інструментарій управління;
- обґрунтувати доцільність формування та впровадження системи управління ризиком застави, як підсистеми та елемента механізму управління кредитним ризиком банку;

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі управління кредитним ризиком банку при використанні застави.

Предметом дослідження є застава як складова системи менеджменту кредитного ризику банку.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є фундаментальні положення науки про гроші та кредит. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи: аналізу та синтезу — для розкриття економічного змісту застави банківського кредиту та визначення ролі застави у системі менеджменту кредитного ризику банку; класифікації та типології — для визначення критеріїв класифікації та групування предметів застави; порівняльного аналізу — для вивчення факторів впливу на кредитний ризик банку, ризик банківської застави, з'ясування причин зростання проблемних кредитів та низької ефективності механізму застави; системного підходу — для розроблення методичних засад формування та системи управління ризиком застави; експертних оцінок — для визначення ринкової вартості застави та заставної вартості майна; конкретизації і аналогії — для розроблення організаційно-методологічних засад формування системи менеджменту кредитного ризику банку та структури даної системи; економіко-математичного моделювання — для оцінювання ризику застави та визначення рейтингу заставного майна.

При написанні дисертації використані законодавчі акти та нормативні матеріали державних органів щодо регулювання банківської діяльності, методичні матеріали Національного банку України та комерційних банків, Фонду держмайна України, Асоціації українських банків, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, статистичні дані Державного комітету статистики України, Національного банку України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, звітність окремих банків.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні теоретичні та практичні результати дисертації, які мають наукову новизну, полягають у наступному:

вперше:

✓ обґрунтовано вартісний та фінансовий підходи до формулювання сутності застави, що визначають її як: по-перше, згідно вартісного підходу, інструмент (засіб) забезпечення зобов'язання, який має форму матеріального чи фінансового активу, може бути об'єктом купівлі-продажу на ринку, та який має вартість, достатню для покриття витрат кредитора, пов'язаних з неповерненням позички, переважно перед іншими кредиторами; по-друге, згідно фінансового підходу, матеріальний або фінансовий ресурс, який має вартість, володіє ліквідністю та може служити могутнім фінансовим джерелом повернення позики. На основі даних підходів теоретично обґрунтовано економічну роль застави, що в межах кредитних відносин на макроекономічному рівні, виконує такі основні функції: 1) стерилізація грошової маси, котра полягає в тому, що, реалізувавши заставу проблемного кредиту, вилучається зайва (інфляційна) грошова маса з обігу; 2) збереження позичкового капіталу, зміст якої полягає в тому, що, реалізувавши заставу та компенсувавши витрати пов'язані із проблемним кредитом, кредитор «зберігає» позичковий капітал. На мікроекономічному рівні кредитних відносин, обґрунтовано функції застави в кредитному процесі, а саме: 1) резервна функція застави, яку вона виконує як вторинне джерело повернення кредиту; 2) стимулююча функція застави, що визначає її роль як стимулу для позичальника до повернення заборгованості; 3) інформаційна функція застави, що вказує на її значення як джерела інформації про стан бізнесу позичальника; 4) обмежуюча функція застави, що визначає її в якості чинника, котрий обмежує нарощення незабезпеченої кредиторської заборгованості. Обґрунтування даних функцій сприятиме кращому розумінню макро- та мікроекономічної ролі застави у процесі організації кредитних відносин;

✓ визначено систему управління ризиком застави, що пропонується розглядати як сукупність організаційно-правових заходів, методів, інструментів та процедур управління ризиком застави. Доведено на основі комплексного підходу, що управління ризиком застави є системою, яка, в свою чергу, є елементом загального механізму управління кредитним ризиком банку. Відповідно до цього дану систему запропоновано розглядати через два рівні, які вона включає, а саме: 1) управління ризиком застави в межах окремої кредитної операції, що передбачає: ідентифікацію та оцінку ризику, визначення рейтингу застави, методи зниження ризику; 2) управління ризиком заставного портфеля банку в цілому, що означає: формування та

реалізацію заставної політики банку, диверсифікацію предметів застави, встановлення лімітів концентрації ризику окремих об'єктів застави;

удосконалено:

✓ порядок визначення заставної вартості, що передбачає врахування рейтингу застави, який відображає ступінь імовірності задоволення банком вимог за кредитом за рахунок реалізації заставного майна і характеризує ризиковість застави. У якості методологічної основи для такого визначення пропонується функціональна модель заставної вартості, за базу якої обирається ринкова вартість майна на момент оцінки з наступним прогнозуванням її можливих змін протягом строку дії кредитного договору та наступного періоду стягнення заборгованості, а також оцінки впливу на неї інших неринкових умов реалізації;

✓ процедуру визначення рівня ризику кредитних операцій банку та формування резерву під кредитний ризик, суть якої полягає в тому, щоб при оцінці чистого кредитного ризику враховувати заставну вартість шляхом зменшення суми валового кредитного ризику на заставну вартість забезпечення, замість ринкової вартості застави, як це передбачено діючою процедурою та методикою НБУ. Перевагою обґрунтованої процедури є можливість з вищою імовірністю оцінити кредитний ризик з урахуванням того, що порядок обчислення заставної вартості враховує рейтинг заставного забезпечення та умови кредитної угоди, а саме: термін, імовірність зміни ринкової вартості застави з часом, графік погашення кредиту, імовірні витрати пов'язані із зберіганням та реалізацією застави в умовах дефолту;

✓ класифікацію предметів застави, що має засновуватись на нових класифікаційних ознаках, відповідно до яких застава розподіляється на такі види: 1) за рівнем ризику застави: застава високої групи ризику, застава середньої групи ризику, застава низької групи ризику; 2) за роллю застави у кредитному процесі: основна застава, додаткова застава; 3) за суб'єктом – заставодержателем: застава кредиту НБУ, застава кредиту комерційного банку, застава кредиту небанківських установ. Виділення даних класифікаційних груп покликано сприяти оптимізації вибору банківськими установами предмету застави як засобу мінімізації кредитного ризику;

набули подальшого розвитку:

✓ трактування поняття «ризик застави», під яким слід розуміти небезпеку понесення втрати ліквідності застави, значимості застави для бізнесу позичальника або зменшення ринкової вартості застави внаслідок несприятливого впливу кон'юнктурних факторів, форс-мажорних обставин чи інших причин. На відміну від існуючих підходів до розуміння ризику застави, дане поняття акцентує увагу на результатах настання події ризику, тобто отримання виручки від реалізації застави, недостатньої для покриття витрат пов'язаних із кредитною операцією;

✓ теоретико-методологічні підходи до оцінки ринкової вартості застави банківського кредиту, зміст яких полягає в обґрунтуванні необхідності проведення оцінки вартості застави з урахуванням специфіки банківської діяльності, а також ролі застави у кредитному процесі та у механізмі управління кредитним ризиком банку;

✓ механізм організації співпраці банків та суб'єктів оціночної діяльності на відповідних етапах кредитного процесу: 1) розгляду кредитної заявки клієнта та прийняття рішення про видачу кредиту, що має передбачати співпрацю щодо оцінки вартості застави, ідентифікації предмету застави та ризиків що його супроводжують; 2) супроводження кредитної угоди, що має передбачати моніторинг заставної вартості, а також визначення ліквідаційної вартості в процесі реалізації застави у випадку дефолту по кредиту. Функціонування даного механізму дозволить оціночним компаніям розширити спектр послуг банкам, а комерційним банкам – підвищити ефективність управління ризиком застави;

✓ напрями координації співпраці банків та суб'єктів оціночної діяльності через: формування ефективних взаємовідносин із оціночними компаніями шляхом створення пулу акредитованих оціночних компаній; розробку чітких вимог до звітів про оцінку заставного майна; встановлення відповідальності оцінювачів за необ'єктивний та непрофесійний результат оцінки; моніторинг «порядності» та «компетентності» діяльності оціночних компаній.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що застосування результатів дисертації на практиці дасть змогу суттєво підвищити якість кредитного забезпечення та роль застави в системі управління кредитним ризиком банку.

Окремі положення та пропозиції дисертаційної роботи впроваджено в практичну діяльність Головного управління НБУ по м. Києву та Київській області, зокрема має практичне застосування методика визначення заставної вартості при наданні стабілізаційних кредитів та кредитів у порядку рефінансування комерційних банків. Заставна вартість, обчислена за пропонованою методикою, є обґрунтованою інформаційною основою для прийняття рішень у процесі визначення обсягу кредиту (довідка № 06-110/25127 від 25.11.2010 р.). Практичні рекомендації щодо ідентифікації та оцінки ризику застави, а відтак визначення рейтингу заставного майна застосовуються в процесі оцінювання чистого кредитного ризику та при формуванні резерву під кредитний ризик банку Департаментом кредитних ризиків і ризиків забезпечення АТ «РОДОВІД БАНК» (довідка № 36-01/014-918 від 18.11.2011). Рекомендації щодо удосконалення співпраці банків та суб'єктів оціночної діяльності, а також застосування методичних рекомендацій щодо оцінки ринкової вартості майна й визначення заставної вартості забезпечення Асоціацією українських банків рекомендовано комерційним банкам до практичного застосування. Окремими комерційними банками взято до впровадження методичні рекомендації щодо визначення заставної вартості забезпечення, а пропозиції щодо впровадження системи управління ризиком застави в комерційних банків є перспективними та заслуговують на увагу (Асоціація українських банків, довідка № 08-10/713 від 25.11.2010 р.). Практичне впровадження в діяльності ВГО «Асоціації фахівців оцінки» мають методичні рекомендації щодо оцінки ринкової вартості застави банківського кредиту та процедури обчислення заставної вартості (довідка ВГО «АФО» № 266/79 від 12.10.2010 р.). Рекомендації дисертаційної роботи мають практичне застосування в оціночній діяльності «Академії оцінки і права» при оцінюванні вартості майна для застави в банках. Компанією впроваджено окремі методичні рекомендації щодо підготовки та оформлення експертного звіту про оцінку майна, а також методичні рекомендації, що стосуються безпосередньо оцінки вартості застави банківського кредиту, враховуючи специфіку банківського бізнесу та роль даного об'єкта застави у кредитному процесі. Рекомендації дисертанта щодо співпраці банку з оціночними компаніями на всіх етапах кредитної угоди враховуються при укладенні угод про співпрацю з комерційними банками (довідка ПП «Академія оцінки і права» № 3798 від 26.10.10 р.).

Результати дисертації використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» кафедрою банківської справи при викладанні дисциплін «Оцінка застави банківських кредитів», «Кредитний менеджмент», «Банківські операції» (довідка ДВНЗ КНЕУ імені Вадима Гетьмана від 22.11.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Викладені в роботі наукові результати, висновки, рекомендації та пропозиції є особистим надбанням автора. Внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, визначений окремо у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати, викладені в дисертації, доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях, зокрема на Міжнародній науково-практичній конференції «Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, Тернопільська академія народного господарства, 1998 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання» (м. Луцьк, Волинський державний економічний університет ім. Лесі Українки, 2003 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності» (м. Київ, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2007 р.); XII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, ДВНЗ «Українська академія банківської справи національного банку України», 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції: «Суперечності та перспективи розвитку фінансової системи України в умовах світової

економічної кризи» (м. Київ, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (м. Дніпропетровськ, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів» (м. Київ, м. Ірпінь, м. Краків, Державна податкова адміністрація України, Національний університет державної податкової служби України, Посольство України в республіці Польща, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (м. Київ, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективні інструменти сучасних наук–2010» (Прага, 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Найновіші наукові досягнення–2010» (Софія, 2010 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 25 наукових праць загальним обсягом 6,78 друк. арк., у тому числі 12 — у наукових фахових виданнях загальним обсягом 3,68 друк. арк., 13 — в інших виданнях загальним обсягом 3,1 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 185 сторінок друкованого тексту. Робота містить 9 таблиць на 10 сторінках, 17 рисунків на 18 сторінках та 15 додатків на 19 сторінках. Список використаних джерел налічує 197 найменувань на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й визначено завдання дослідження, його об'єкт і предмет, наукову новизну, практичне значення та апробацію результатів.

У **розділі 1 «Застава як складова системи менеджменту кредитного ризику банку»** досліджено зміст поняття системи менеджменту кредитного ризику банку, обґрунтовано місце застави в системі менеджменту кредитного ризику банку, вивчено сутність поняття «застава», запропоновано авторське визначення економічного змісту та функцій застави в кредитних відносинах, розглянуто класифікацію предметів застави, запропоновано нові критерії класифікації предметів застави, обґрунтовано роль застави в механізмі управління кредитним ризиком банку.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що основною причиною підвищених ризиків банку є те, що в системі менеджменту кредитного ризику пріоритетним було отримання короткострокового прибутку, а об'єктивна оцінка ризиків та контроль їх рівня мали другорядне значення. У кризових умовах погіршується фінансовий стан та платоспроможність позичальників, а це означає, що прибуток від господарської діяльності як первинне джерело погашення кредитів втрачається, а тому дедалі частіше єдино можливим джерелом погашення кредитів є застава.

Проведене дослідження сутності дефініції «застава» дало можливість виявити, що питання застави як економічного поняття вивчене недостатньо. При розгляді застави в економічній літературі дослідниками в основному акцентується увага на юридичному аспекті питання, згідно з яким застава — це спосіб забезпечення зобов'язань, коли кредитор набуває право у разі невиконання боржником зобов'язань отримати задоволення за рахунок вартості об'єкта застави переважно перед іншими кредиторами. Економічний зміст поняття «застава» майже не розглядається. У дисертації обґрунтовано, що забезпечення поверненості кредиту знаходить своє відображення у певному механізмі, який ґрунтується, з одного боку, на

об'єктивному економічному процесі, а з іншого — на юридичному врегулюванні відносин між кредитором та позичальником, умови яких впливають із кредитної угоди.

У роботі доведено, що недостатнє вивчення застави як економічного поняття створює слабе економічне підґрунтя для встановлення правових норм заставних відносин. Саме тому у вітчизняній юридичній практиці є багато проблемних та неврегульованих питань, зокрема недостатній захист інтересів кредитора в механізмі заставних відносин проблемний та неефективний механізм звернення стягнень на предмет застави.

Дисертантом обґрунтовано вартісний та фінансовий підходи до вивчення економічного змісту застави; згідно з вартісним підходом застава — це інструмент (засіб) забезпечення зобов'язання, який має форму матеріального чи фінансового активу, може бути об'єктом купівлі-продажу на ринку та який має вартість, достатню для покриття витрат кредитора, пов'язаних з неповерненням позички, переважно перед іншими кредиторами; згідно з фінансовим підходом застава — це матеріальний або фінансовий ресурс, який має вартість, володіє ліквідністю і може бути могутнім фінансовим джерелом повернення позики.

У дисертації аргументовано те, що застава як економічне поняття, підпорядковане економічній категорії «кредит», у межах кредитних відносин на макроекономічному рівні виконує такі дві функції: 1) функцію стерилізації грошової маси, яка полягає в тому, що з реалізацією застави проблемного кредиту вилучається зайва (інфляційна) грошова маса з обігу, та 2) функцію збереження позичкового капіталу, яка полягає в тому, що з реалізацією застави та компенсацією витрат, пов'язаних із проблемним кредитом, кредитор «зберігає» позичковий капітал.

Грунтовний розгляд економічного змісту застави дав можливість автору виокремити її функції на мікроекономічному рівні кредитних відносин, тобто в кредитному процесі: 1) резервну — як вторинного джерела повернення кредиту; 2) стимулюючу — як стимулу для позичальника до повернення заборгованості; 3) інформаційну — як джерела інформації про стан бізнесу позичальника; 4) обмежуючу — як чинника, що обмежує нарощення забезпеченої кредиторською заборгованості.

Сьогоднішня ситуація у сфері банківського кредитування відзначається високою часткою прострочених кредитів, найбільший приріст якої становить безнадійна заборгованість (рис. 1).

Обґрунтовано, що майже безальтернативним варіантом розв'язання проблеми безнадійних боргів є реалізація заставного майна. Однак зниження цін на нерухомість та землю, що перебувають у банківській заставі, за 2008–2010 рр. на 30–40 % свідчить про те, що приблизно на стільки ж фактор ризику застави підвищив кредитний ризик. Отже, ринкова вартість активів, що формують заставний портфель банку, суттєво нижча від заставної вартості, тобто вартості за якою майно взяли у заставу й відповідно до якої надано кредит і сформовано резерв під кредитний ризик. Це означає, що в разі звернення стягнень на заставне майно отриманої виручки від реалізації застави буде недостатньо для погашення витрат, пов'язаних із кредитною операцією.

Зрозуміло, що докризові ринкові ціни на українську нерухомість великою мірою були «спекулятивними», тобто не відповідали національному рівню платоспроможності населення і продуктивності праці. При цьому банки, беручи в заставу таку нерухомість, не враховували спекулятивної складової ринкової ціни і не прогнозували ймовірності «обвалу» цін. Отже, однією з основних причин зростання частки проблемних кредитів поряд із погіршенням платоспроможності позичальників є зниження ринкових цін на майно, яке перебуває в банківській заставі, та погана диверсифікованість заставних портфелів банків.

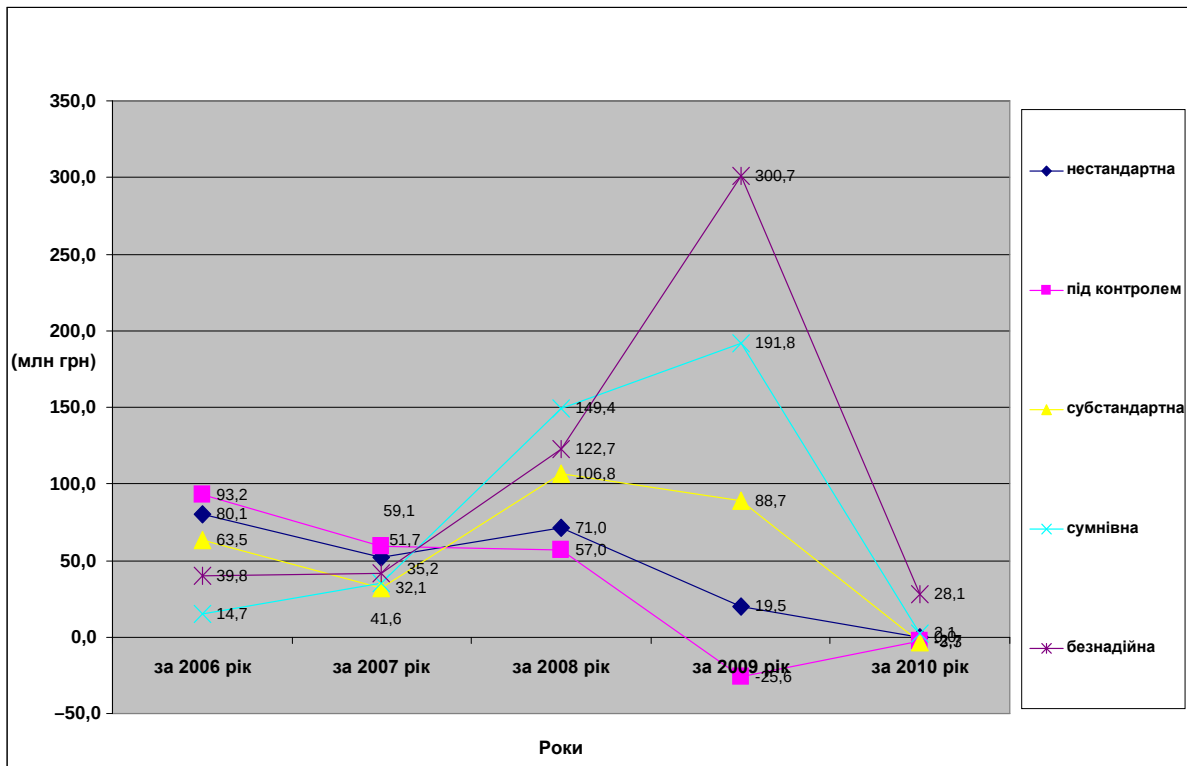

Рис. 1. Динаміка обсягу нестандартних кредитів
Джерело: побудовано автором на основі даних НБУ

В Україні, за даними фінансової звітності ряду комерційних банків, основна частка заставних портфельів банків припадає на іпотеку (земля, житлова та комерційна нерухомість) — 67 %, транспорт і обладнання — 16 %, цінні папери та майнові права — близько 12 % і решта — на інші види застави.

У дисертації доведено, що зниження заставної вартості до рівня, нижчого від ринкових цін на заставне майно, стало можливим через настання ризику об'єктивності оцінки вартості застави. Оцінку ринкової вартості застави здійснюють незалежні експерти-оцінювачі, а тому об'єктивність висновку про ринкову вартість застави значною мірою залежить від їхньої професійності та від організації роботи із заставою в банківських підрозділах.

У розділі 2 «Оцінка вартості застави банківського кредиту» розглянуто методологічні підходи до оцінки вартості застави, визначено специфічні особливості оцінки вартості застави банківського кредиту, обґрунтовано роль оцінки вартості застави в процесі управління кредитним ризиком банку, досліджено функціональну модель заставної вартості.

Для забезпечення об'єктивності оцінки застави банки обирають професійних оцінювачів, проводячи їх акредитацію, а також злучають оцінювачів на постійну роботу, створюючи спеціальні підрозділи в межах департаментів чи управлінь кредитним ризиком.

У дисертації обґрунтовано, що акредитація — це процедура встановлення ділових відносин між банком та суб'єктами оціночної діяльності на визначених договором умовах. У процесі акредитації банк документально засвідчує компетентність суб'єкта оціночної діяльності та його право здійснювати оцінку застави для банку. Дисертант наголошує: банку оцінювач цікавий як добросовісний та професійний партнер, спроможний узяти на себе відповідальність за результати своєї роботи. Адже банк має бути впевнений, що вартість зафіксована у звіті про оцінку застави адекватна ринку й може бути надійним орієнтиром у разі прийняття кредитного рішення.

Водночас у роботі обґрунтовано, що в міру розвитку кредитних відносин з метою мінімізації кредитного ризику комерційним банкам доцільно створювати й розвивати власні підрозділи, де працюють оцінювачі. Адже тільки професійні оцінювачі можуть перевірити

правильність і достовірність звіту про оцінку майна з метою застави; оперативно й грамотно визначити оптимальний вид забезпечення виходячи із терміну потенційного кредиту та вартісно-утворювальних чинників пропонованої застави; здійснювати переоцінку вартості застави з метою моніторингу заставної вартості та коригування сформованих резервів під кредитні ризики; проводити переоцінку вартості застави з метою її повторної застави при рефінансуванні НБУ.

У дисертації обґрунтовано, що в Україні ще не сформований цілісний погляд щодо методології оцінки застави. У національних нормативних актах рекомендується у процесі оцінювання застави визначати **ринкову вартість**, на основі трьох методологічних підходів (рис. 2). При цьому рекомендацій для врахування специфіки оцінки застави банківського кредиту національних стандартів немає.

У дисертаційній роботі аргументовано, що не врегульованим залишається питання щодо виду вартості, яку слід визначати з оцінюванням застави.

Виходячи з того, що у разі звернення стягнення на предмет застави банк стикається з процесом його реалізації, треба визначити таку вартість, за якою заставу можна реалізувати з дотриманням інтересів як банку, так і заставника. Оскільки предмет застави є об'єктом ринкових відносин, то, здавалося б, його логічно було б оцінювати, а потім і реалізовувати саме за ринковою вартістю. Зрозуміло, що банк, відшкодовуючи збитки від невиконання боржником своїх зобов'язань, прагне мінімізувати строки реалізації застави, аби уникнути зайвих втрат, оскільки ще нереалізоване майно, — це вилучені кошти із банківського обігу.

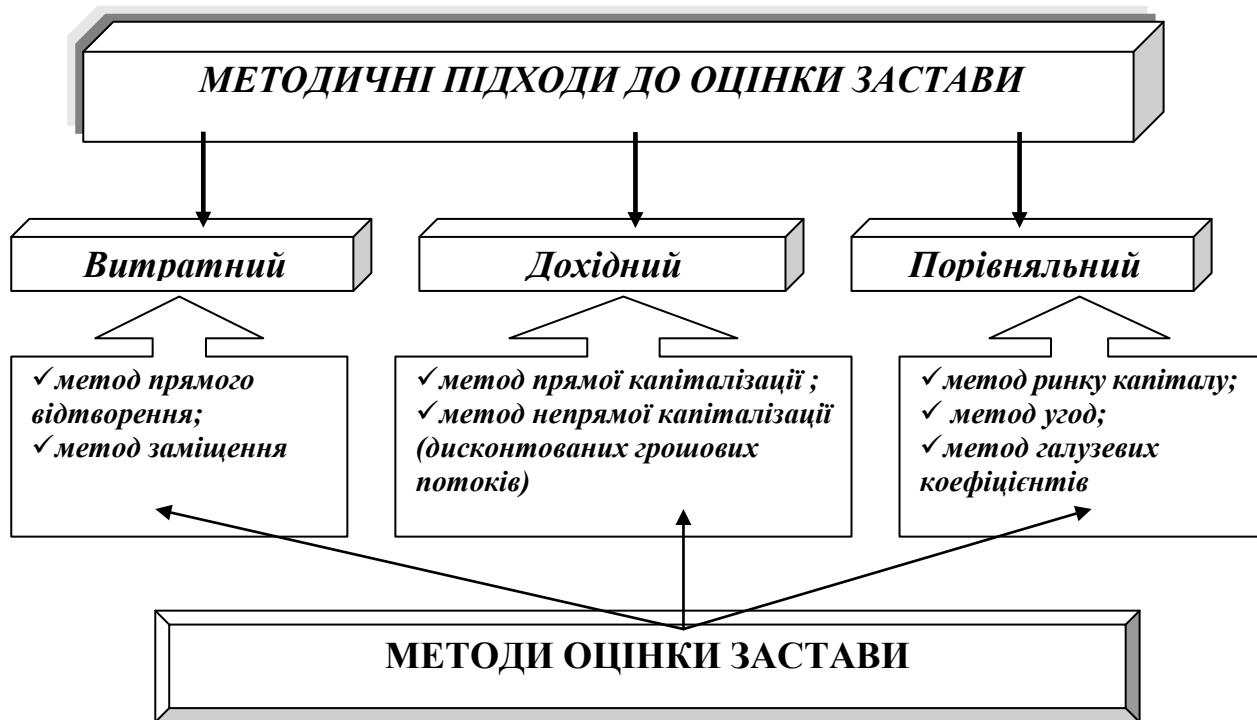

Рис. 2. Методологічні підходи до оцінки застави

Зважаючи на особливості банківської діяльності, закономірно, що неповернені та прострочені кредити спричиняють значні труднощі для банку та його клієнтів. Адже банк — це фінансовий посередник грошового ринку, який здійснює акумуляцію на банківські депозити тимчасово вільних грошових засобів (заощаджень) економічних суб'єктів на умовах повернення, строковості та платності, а потім від свого імені надає залучені кошти в кредит на тих самих умовах і здійснює грошові розрахунки за дорученням своїх клієнтів. Отже, проблемні кредити та нереалізована заставка — це вилучення коштів із банківського обороту, яке спричиняє низку фінансових проблем банку, а саме: підвищення рівня банківських ризиків та необхідності підвищеного формування резервів для їх зниження, зростання банківських

витрат і збитків, недостатню ліквідність і платоспроможність та ряд інших проблем, що ставлять під загрозу подальшу діяльність банку.

Враховуючи специфіку банківської діяльності та роль застави в управлінні кредитним ризиком, дисертантом обґрунтовано такі специфічні особливості оцінки банківської застави: оцінка вартості застави як інструменту управління кредитним ризиком має здійснюватись виходячи з найбільш імовірного варіанта реалізації майна в умовах дефолтної ситуації; застава оцінюється сьогодні, а її реалізація проводиться в разі невиконання зобов'язань позичальником у будь-який момент дії кредитного договору; у разі невиконання боржником зобов'язань за наданим кредитом, банк вимушений реалізувати заставлене майно, навіть якщо немає згоди на це боржника, тобто його реалізація буде примусовою, тому ціна продажу не може бути ринковою; банк прагне задовольнити свої вимоги за рахунок вартості майна у якомога стисліші строки, аби мінімізувати можливі втрати через вилучення коштів із банківського обороту; реалізація майна має відбуватись у значно стисліший час, ніж «розумно тривалий» для даного типу об'єкта на даному відкритому ринку.

Автором обґрунтовано доцільність визначення заставної вартості як найбільш імовірної грошової суми, яку можна отримати для задоволення вимог банку в результаті реалізації предмета застави. Базовою для розрахунку заставної вартості слід застосовувати ринкову вартість, визначену незалежним оцінювачем та зафіксовану у «Звіті про оцінку майна». Заставну вартість треба визначати виходячи із прогнозованого варіанта звернення стягнення на заставне майно. При цьому заставна вартість розглядається як сума, виручена від продажу предмета застави, за мінусом втрат і збитків, пов'язаних зі зверненням стягнення на предмет застави і його реалізацією. Важливо, особливо в українських реаліях, при обчисленні заставної вартості враховувати ті фактори, які могли б знизити кредитний ризик банків, а саме: спекулятивну складову в ринковій ціні та прогноз імовірної вартості застави на весь період дії кредитної угоди.

Для обчислення заставної вартості пропонується використовувати *функціональну модель заставної вартості*, за базу якої обирається ринкова вартість майна на момент оцінювання, з подальшим прогнозування її можливих змін протягом строку дії кредитного договору та наступного періоду стягнення заборгованості, а також врахування коефіцієнта ризику застави та оцінювання впливу неринкових умов реалізації на вартість продажу майна.

Отже, з вищезазначених передумов узагальнена функціональна модель заставної вартості матиме такий вигляд:

$$CV = F(MV, t, K_L, K_R, C, SCH),$$

де CV (*collateral value*) — заставна вартість; F — функція; MV (*market value*) — ринкова вартість об'єкта застави на момент оцінювання; t — час; K_L — коефіцієнт, що характеризує зміну вартості застави внаслідок неринкових умов реалізації; K_R — коефіцієнт ризику застави; C (*cost*) — величина витрат (у грошових одиницях), обумовлених як процедурою звернення стягнення та реалізації, так і властивостями майна; SCH (*schedule*) — передбачуваний графік погашення кредиту.

Одним із головних елементів даної моделі є **заставний дисконт**, який показує, наскільки відрізняться ринкова вартість майна на момент оцінювання та заставна вартість, що встановлюється банком для конкретної кредитної операції. Заставний дисконт задається співвідношенням:

$$k = 1 - \frac{CV}{MV}.$$

Залежність ринкової вартості предмета застави від часу визначається як зовнішніми (стан ринку, розвиток технологій у даній сфері тощо), так і внутрішніми (умови експлуатації, властивості предмета застави) чинниками. Кількісно дану залежність можна описати у вигляді коефіцієнта відносної зміни ринкової вартості в часі $K_{MV}(t)$. Значення цього коефіцієнта може

бути більшим за одиницю (наприклад, при постійному зростанні цін на ринку нерухомості, яке спостерігалось в останні роки) або меншим (наприклад, для машин та устаткування).

Оцінюючи заставне майно, доцільно враховувати критерій ліквідності застави через визначення ліквідаційної вартості, де на перше місце ставиться можливість реалізувати майно на відкритому ринку, якщо термін реалізації майна буде коротшим від «розумно довгого» для даного типу об'єктів на даному ринку.

У розділі 3 «Управління ризиком застави банківських кредитів» визначено поняття ризику застави, обґрунтовано необхідність управління ризиком застави, на основі комплексного підходу доведено, що управління ризиком застави – це система, яка є елементом механізму управління кредитним ризиком банку.

У дисертаційній роботі відзначено, що яка б надійність не була властива забезпеченню, взяття його в заставу неминуче накладає на комерційний банк цілу низку специфічних ризиків, і перед банківським менеджментом постає завдання управління ризиком застави.

Виходячи з того, що ризик застави не є самостійним видом ризику, він виявляється тільки з настанням ризику неповернення кредиту, дослідження питань управління ризиком застави варто здійснювати в контексті управління кредитним ризиком банку.

Ризик застави проявляється в недостатньому обсязі виручки, отриманої від реалізації наданої банку застави для повного задоволення боргових вимог банку до позичальника, а тому ризик застави є складовою кредитного ризику банку та об'єктом управління в системі менеджменту кредитного ризику банку.

Автором доведено, що ризик застави — це небезпека можливої втрати ліквідності застави, значимості застави для бізнесу позичальника або зменшення ринкової вартості застави внаслідок несприятливого впливу кон'юнктурних чинників, форс-мажорних обставин чи інших причин. Безперечно, результатом настання події ризику застави, є отримання виручки від реалізації застави, недостатньої для покриття витрат, пов'язаних із кредитною операцією. Для забезпечення ефективного управління кредитним ризиком комерційним банкам доцільно формувати та впроваджувати систему управління ризиком застави.

У роботі обґрунтовано, що система управління ризиком застави — це сукупність організаційно правових заходів, методів, інструментів та процедур управління ризиком застави. Вона має два рівні: перший — управління ризиком застави в межах окремої кредитної операції (ідентифікація й оцінювання ризику, методи зниження ризику, визначення рейтингу застави); другий — управління ризиком заставного портфеля банку (формування та реалізація заставної політики банку, диверсифікація предметів застави, встановлення лімітів концентрації ризику окремих об'єктів застави).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, що виявляється в поглибленні теоретичних засад відносин застави, розробленні організаційно-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо підвищення ролі застави в управлінні кредитним ризиком банку. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки і пропозиції, які відображають вирішення завдань дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети.

1. Обґрунтовано економічний зміст та функції застави у кредитних відносинах. Запропоновано вартісний та фінансовий підходи до вивчення економічного змісту застави; згідно з вартісним підходом застава — це інструмент (засіб) забезпечення зобов'язання, який має форму матеріального чи фінансового активу, може бути об'єктом купівлі-продажу на ринку та який має вартість, достатню для покриття витрат кредитора, пов'язаних з неповерненням позички, переважно перед іншими кредиторами; згідно з фінансовим підходом застава — це матеріальний або фінансовий ресурс, який має вартість, володіє ліквідністю і може бути могутнім фінансовим джерелом повернення позики.

2. Економічна сутність застави ґрунтується на вартісному підході, згідно з яким можна стверджувати, що майно позичальника може стати предметом застави, якщо відповідає двом критеріям: прийнятності та достатності. Критерій прийнятності відбиває якісну визначеність предмета застави, а критерій достатності — кількісну. Якісна характеристика предмета застави, тобто його прийнятність, визначається рівнем ризику та рейтингу застави. Кількісна визначеність предмета застави полягає в оцінюванні його вартості. Вартість заставленого майна порівняно з основним зобов'язанням має бути більшою від суми позички і відсотків, що належить за нею сплатити.

3. Автором досліджено й викладено власний підхід до трактування поняття «заставна вартість». Заставна вартість має визначатися виходячи з її функцій у кредитному процесі, а саме: як вторинне джерело повернення кредиту; стимул для позичальника до повернення заборгованості; джерело інформації про стан бізнесу позичальника; чинник, що обмежує нарощення забезпеченої кредиторської заборгованості.

4. Пропонується використовувати порядок визначення заставної вартості, що передбачає врахування рейтингу застави, який відбиває ступінь імовірності задоволення банком вимог за кредитом за рахунок реалізації заставного майна і характеризує ризиковість застави. Як на методологічну основу для такого визначення доцільно орієнтуватись на функціональну модель заставної вартості, за базу якої обирається ринкова вартість майна на момент оцінювання з подальшим прогнозуванням її можливих змін протягом строку дії кредитного договору та наступного періоду стягнення заборгованості, а також оцінювання впливу на неї інших неринкових умов реалізації.

5. Основними факторами в оцінюванні застави є час і ризик. У ринковій економіці фактор часу як найважливіший впливає на всі ринкові процеси, ціну, вартість, прийняття рішень. Час, протягом якого мають бути виплачені або отримані кошти, має першорядне значення в процесі оцінювання. Ринкова вартість будь-якого об'єкта, у тому числі об'єкта застави, змінюється в часі під впливом багатьох факторів, тому вона може бути розрахована на даний момент часу. Через певний період ринкова вартість може бути вже іншою. Отже, вартість предмета застави має бути визначена з урахуванням прогнозів на майбутнє. Саме цей фактор в оцінюванні застави є визначальним, оскільки кредитора, який приймає рішення про доцільність кредитування під заставу майна, цікавить вартість майна в майбутньому (в будь-який період терміну кредитування).

6. Основними проблемами в поліпшенні якості оцінювання застави є відсутність теоретико-методологічних підходів до оцінювання ринкової вартості застави з урахуванням специфіки банківської діяльності, а також ролі застави в кредитному процесі й у механізмі управління кредитним ризиком банку.

7. Для вдосконалення діяльності банків у сфері оцінювання заставного майна автор пропонує запровадження нового механізму організації співпраці банків та суб'єктів оцінювальної діяльності на відповідних етапах кредитного процесу: 1) розгляду кредитної заявки клієнта та прийняття рішення про видачу кредиту, який має передбачати співпрацю щодо оцінювання вартості застави, ідентифікації предмета застави та ризиків, які його супроводжують; 2) супроводження кредитної угоди, що має передбачати моніторинг заставної вартості, а також визначення ліквідаційної вартості в процесі реалізації застави в разі дефолту по кредиту. Функціонування даного механізму дасть можливість оціночним компаніям розширити спектр послуг банкам, а комерційним банкам — підвищити ефективність управління ризиком застави.

8. Доцільно систематизувати напрями співпраці банків та суб'єктів оціночної діяльності через: формування ефективних взаємовідносин із оціночними компаніями створенням пулу акредитованих оціночних компаній; розроблення чітких вимог до звітів про оцінку заставного майна; встановлення відповідальності оцінювачів за необ'єктивний та непрофесійний результат оцінювання; моніторинг «порядності» та «компетентності» діяльності оціночних компаній.

9. На основі дослідження етимології поняття «ризик» автором запропоновано трактування поняття «ризик застави», під яким слід розуміти небезпеку можливої втрати

ліквідності застави, значимості застави для бізнесу позичальника або зменшення ринкової вартості застави внаслідок несприятливого впливу кон'юнктурних факторів, форс-мажорних обставин чи інших причин. На відміну від існуючих підходів до розуміння ризику застави дане поняття акцентує увагу на результатах настання події ризику застави, тобто отримання виручки від реалізації застави, недостатньої для покриття витрат, пов'язаних із кредитною операцією.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Баріда Н.П. Грошовий ринок як механізм трансформації заощаджень в інвестиції / Н.П. Баріда // Вісник технологічного університету Поділля : наук. журн. — 1999. — № 5. — С. 52–54. — (Ч. 1 «Економічні науки») (0,2 друк. арк.).
2. Баріда Н.П. Формування грошово-кредитного механізму економічного зростання в Україні / Н.П. Баріда // Зб. наук. праць кафедри екон. аналізу ; вип. 9. — Тернопіль : Екон. думка, 2001. — С. 197–199 (0,2 друк. арк.).
3. Баріда Н.П. Стратегія розвитку грошово-кредитних відносин в Україні / Н.П. Баріда // Стратегія економічного розвитку України : зб. наук. праць ; вип. 5. — К. : КНЕУ, 2001. — С. 288–291 (0,2 друк. арк.).
4. Баріда Н.П. Аналіз показників грошового обігу в Україні / Н.П. Баріда // Зб. наук. праць кафедри екон. аналізу ; вип. 10, ч. 2. — Тернопіль : Екон. думка, 2001. — С. 169–171 (0,2 друк. арк.).
5. Баріда Н.П. Стан та шляхи оптимізації забезпеченості економіки платіжними засобами / Н.П. Баріда // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць ; № 3. — К. : КНЕУ, 2004. — С. 1–12 (0,32 друк. арк.).
6. Баріда Н.П. Грошово-кредитна мультиплікація та фактори динаміки її рівня / Н.П. Баріда // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць ; № 4. — К. : КНЕУ, 2004. — С. 24–30 (0,32 друк. арк.).
7. Баріда Н.П. Грошова емісія: сутність, економічна основа, межі та принципи / Н.П. Баріда // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць ; № 7. — К. : КНЕУ, 2006. — С. 13–20 (0,32 друк. арк.).
8. Баріда Н.П. Роль застави та заставної вартості в кредитному процесі / Н.П. Баріда // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць ; № 14. — К. : КНЕУ, 2009. — С. 14–20 (0,32 друк. арк.).
9. Баріда Н.П. Ризик застави в системі менеджменту кредитного ризику банку / Н.П. Баріда // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць : № 16. — К. : КНЕУ, 2010. — С. 16–25 (0,4 друк. арк.).
10. Баріда Н.П. Оцінка вартості застави як складова системи менеджменту кредитного ризику банку / Н.П. Баріда // Інвестиції: практика та досвід : наук. журн. Ради по вивченню продуктивних сил України НАНУ. — 2010. — № 9. — С. 52–55 (0,4 друк. арк.).
11. Баріда Н.П. Заставна політика банків в механізмі управління проблемними кредитами / Н.П. Баріда // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : у 4 т. ; вип. 261, т. 4. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. — С. 997–1003 (0,4 друк. арк.).
12. Баріда Н.П. Організаційно-правовий механізм банківської застави / Н.П. Баріда // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць : у 4 т. ; ; вип. 259, т. 4. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. — С. 891–897 (0,4 друк. арк.).

В інших виданнях:

13. Баріда Н.П. Трастові операції комерційних банків / Н.П. Баріда // Банківська система України: проблеми становлення та перспективи розвитку : Міжнар. наук-практ. конф., 4–5 черв. 1998 р. : тези доп. — Тернопіль : Екон. думка, 1998. — С. 74–75 (0,1 друк. арк.).
14. Баріда Н.П. Грошово-кредитна політика в Україні / Н.П. Баріда // Молоді вчені : наук. журн. ради молодих вчених ; вип. 1. — Тернопіль : Терноп. акад. нар. госп-ва : Екон. думка, 1999. — С. 17–19 (0,2 друк. арк.).

15. Баріда Н.П. Вплив заощаджень на процес грошово-кредитної мультиплікації / Н.П. Баріда // Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання : Міжнар. наук.-практ. конф., 30–31 трав. 2003 р. : тези доп. — Луцьк, 2003. — С. 208–209 (0,1 друк. арк.).
16. Баріда Н.П. Банківські процентні ставки та забезпеченість суб'єктів підприємництва платіжними засобами / Н.П. Баріда // Розвиток підприємницької діяльності на Україні: історія та сьогодення : Міжнар. наук.-практ. конф., 24 берез. 2003р. : тези доп. — Тернопіль : ПП «Стародубець», 2003. — С. 159–160 (0,10 друк. арк.).
17. Баріда Н.П. Монетизація ВВП як критерій оцінки ефективності механізму грошової емісії / Н.П. Баріда // Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності : Міжнар. наук.-практ. конф., 11 жовт. 2007 р. — К. : КНЕУ, 2007. — С. 12–12 (0,15 друк. арк.).
18. Баріда Н.П. Магістерська програма «Банківський менеджмент» : навч.-метод. комплекс / [Мороз А.М. (кер. авт. кол.), Баріда Н.П., Остапшин Т.П., Шевченко Р.І., Коряк А.М., Ситник О.В., Шемет Т.С.]. — К. : КНЕУ, 2008. — 544 с. (22,6 друк. арк.; особисто автору належить 1,5 друк. арк. : в частині «Навчально-методичні матеріали до вивчення дисципліни» : «Оцінка застави банківських кредитів» — програма дисципліни, тематичний план вивчення дисципліни, плани лекцій та практичних занять, рекомендовані теми рефератів, індивідуальні завдання для студентів).
19. Баріда Н.П. Попит на гроші як економічна межа грошової емісії / Н.П. Баріда // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України : XII Всеукр. наук.-практ. конф., 12–13 листоп. 2009 р. : тез. доп. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. — С. 82–83 (0,1 друк. арк.).
20. Баріда Н.П. Заставна вартість майна: сутність та методика оцінки / Н.П. Баріда // Найновіші наукові досягнення – 2010 : VI Міжнар. наук.-практ. конф., 17–25 берез. 2010 р. : матеріали доп. — Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2010. — С. 21–23 (0,3 друк. арк.).
21. Баріда Н.П. Банківська акредитація незалежних оцінювачів майна: проблеми та перспективи / Н.П. Баріда // Ефективні інструменти сучасних наук – 2010 : VI Міжнар. наук.-практ. конф., 27 квіт. 2010 р. : матеріали доп. — Прага, 2010. — С. 56–58. — (Т. 1 : Економічні науки) (0,3 друк. арк.).
22. Баріда Н.П. Роль оцінки вартості застави в системі менеджменту кредитного ризику банку / Н.П. Баріда // Фінансово-кредитні механізми забезпечення інвестиційного розвитку : VI Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квіт. 2010 р. : матеріали доп. — К. : КНЕУ, 2010. — С. 33–35 (0,3 друк. арк.).
23. Баріда Н.П. Оцінка застави банківських кредитів: зарубіжний досвід та перспективи для України / Н.П. Баріда // Особливості функціонування національних фінансових систем в умовах поглиблення глобалізаційних процесів : III Міжнар. наук.-практ. конф., 17–21 лют. 2010 р. — Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2010. — Ч. 1. — С. 54–57 (0,4 друк. арк.).
24. Баріда Н.П. Застава як спосіб забезпечення кредитів рефінансування / Н.П. Баріда // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : VII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 25–26 лют. 2010 р. : тези доп. — Тернопіль : ТНЕУ, 2010. — Ч. 2. — С. 33–35 (0,3 друк. арк.).
25. Баріда Н.П. Застава в системі менеджменту кредитного ризику банку / Н.П. Баріда // Проблеми формування нової економіки XXI століття : II Міжнар. наук.-практ. конф., 25 груд. 2009 р. : матеріали доп. — Дніпропетровськ : Біла К.О., 2009. — Т. 4, ч. 2. — С. 52–54 (0,3 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Баріда Н.П. Застава в системі менеджменту кредитного ризику банку. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 — Гроші, фінанси і кредит. — ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2011.

Досліджено економічний зміст і функції застави на макро- та мікроекономічному рівнях кредитних відносин, визначено роль застави у системі менеджменту кредитного ризику банку, обґрунтовано значення оцінки вартості застави в процесі управління кредитним ризиком банку. Проведено аналіз причин низької ефективності механізму банківської застави в умовах фінансово-економічної кризи. З'ясовано, що предмету застави властиві ризики застави. Доведено, що для підвищення ролі застави в управлінні кредитним ризиком банку доцільне впровадження системи управління ризиком застави. Запропоновано організаційно-методологічні засади щодо її формування.

Ключові слова: економічний зміст застави, функції застави, система менеджменту кредитного ризику банку, застава як інструмент управління кредитним ризиком, оцінка вартості застави банківського кредиту, заставна вартість, ризик застави, система управління ризиком застави.

АННОТАЦИЯ

Бариди Н.П. Залог в системе менеджмента кредитного риска банка. — Рукопис.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 — Деньги, финансы и кредит. — ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», Киев, 2011.

Исследовано экономическое содержание и функции залога на макро- и микроэкономическом уровнях кредитных отношений. Обоснован стоимостный и финансовый подходы к формулированию сущности залога: согласно стоимостному подходу, инструмент (средство) обеспечения обязательства, имеющего форму материального или финансового актива, может быть объектом купли-продажи на рынке, и стоимости, достаточной для покрытия расходов кредитора, связанных с невозвратом ссуды, преимущественно перед другими кредиторами; согласно финансовому подходу, материальный или финансовый ресурс имеет стоимость, которая обладает ликвидностью и может служить мощным финансовым источником возврата займа. На основании данных подходов теоретически обоснована экономическая роль залога, который в рамках кредитных отношений на макроэкономическом уровне выполняет две основные функции: 1) функция стерилизации денежной массы, которая заключается в том, что при реализации залога проблемного кредита изымается излишняя (инфляционная) денежная масса из обращения и 2) функция сохранения ссудного капитала, смысл которой заключается в том, что при реализации залога и компенсировании затрат, связанных с проблемным кредитом, кредитор «сохраняет» ссудный капитал. На микроэкономическом уровне кредитных отношений обосновано функции залога в кредитном процессе, а именно: 1) резервная функция залога, которую она выполняет в качестве вторичного источника возврата кредита; 2) стимулирующая функция залога, определяющего ее роль в качестве стимула для заемщика до возвращения задолженности; 3) информационная функция залога, указывающая на его значение в качестве источника информации о состоянии бизнеса заемщика; 4) ограничивающая функция залога, определяющего ее в качестве фактора, который ограничивает наращивание необеспеченной кредиторской задолженности. Обоснование данных функций будет способствовать лучшему пониманию макро- и микроэкономического качества залога в процессе организации кредитных отношений.

Определена роль залога в системе менеджмента кредитного риска банка как инструмента снижения кредитного риска. Обосновано, что объективная и профессиональная оценки стоимости залога имеют важное значение в процессе управления кредитным риском банка. Проведен анализ причин низкой эффективности механизма банковского залога в условиях финансово-экономического кризиса.

Доказано, что для повышения роли залога в управлении кредитным риском банка целесообразно внедрение системы управления риском залога.

Понятие системы управления риском залога предлагается рассматривать как совокупность организационно-правовых мер, методов, инструментов и процедур управления риском залога. На основании комплексного подхода доказано, что управление риском залога является системой, которая, в свою очередь, является элементом общего механизма управления

кредитным риском банка. Согласно этому данную систему предложено рассматривать как два уровня: 1) управление риском залога в рамках отдельной кредитной сделки (предусматривающей идентификацию и оценку риска, определение рейтинга залога, методы снижения риска) и 2) управление риском залогового портфеля банка в целом (что означает формирование и реализацию залоговой политики банка, диверсификацию предметов залога, установление лимитов концентрации риска отдельных объектов залога). Рекомендованы организационно-методологические основы по формированию системы управления риском залога.

Предложен инструментарий управления кредитным риском и риском залога, а именно: порядок определения залоговой стоимости, предусматривающий учет рейтинга залога, отражающий степень вероятности удовлетворения банком требований по кредиту за счет реализации залогового имущества и характеризующий рискованность залога. В качестве методологической основы для такого определения предлагается функциональная модель залоговой стоимости, базой которой избирается рыночная стоимость имущества на момент оценки с последующим прогнозированием ее возможных изменений в течение срока действия кредитного договора и последующего периода взыскания задолженности, а также оценки воздействия на нее других нерыночных условий реализации.

Предложена процедура определения уровня риска кредитных операций банка и формирования резерва под кредитный риск, сущность которой заключается в том, чтобы при оценке чистого кредитного риска учитывать залоговую стоимость путем уменьшения суммы валового кредитного риска на залоговую стоимость обеспечения вместо рыночной стоимости залога, согласно действующей процедуре и методике НБУ. Преимуществом обоснованной процедуры является возможность с высшей вероятностью оценить кредитный риск с учетом того, что порядок исчисления залоговой стоимости учитывает рейтинг залогового обеспечения и условия кредитного соглашения, а именно: срок, вероятность изменения рыночной стоимости залога, график погашения кредита, вероятные расходы, связанные с хранением и реализацией залога в условиях дефолта.

Ключевые слова: экономическое содержание залога, функции залога, система менеджмента кредитного риска банка, залог как инструмент управления кредитным риском, оценка стоимости залога банковского кредита, залоговая стоимость, риск залога, система управления риском залога.

ANNOTATION

Barida N.P. Pledge in the bank's credit risk management. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in economics on specialty 08.00.08 - money, finance and credit. – the State University “Vadym Hetman Kyiv National Economic University”. Kyiv, 2011.

The economic content and functions of the collateral at macro and micro levels of credit relations are explored, the role of collateral in credit risk management system of the bank is determined and the value of the collateral valuation in the management of the credit risk of the bank is informed.

The analysis of the causes of low effectiveness of the bank collateral under financial and economic crisis conditions is made.

It is established that risks of the collateral inherent in the collateral pledge.

Proved that, for increasing of the role of collateral in credit risk management of the bank, the implementation of risk mortgage is appropriate.

The organizational and methodological principles of the formation of collateral are proposed.

Key words: the economic content of the pledge, mortgage features, credit risk management system of the bank, mortgage as a tool of the management of credit risk, valuation of mortgage bank loan, mortgage costs, the risk of collateral, collateral risk management system.